

Оригинални научни рад

UDK 327::911.3(73)

DOI 10.7251/SVR1511009S

ОСНОВЕ ГЕОПОЛИТИКЕ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

Проф. др Момчило Сакан¹

Независни универзитет Бања Лука

Апстракт: У чланку је указано на основне елементе геополитике Сједињених Америчких Држава са тежиштем на геополитичким амбицијама и перспективама. У делу о геополитичким амбицијама објашњени су основни чиниоци који су утицали на израстање Сједињених Америчких Држава од регионалне у доминантну светску велесилу која је, без озбиљне конкуренције, око три деценије доминирала на светској геополитичкој карти. У делу рада о геополитичким перспективама приказан је процес тежње Сједињених Америчких Држава за даљом доминацијом и интересним ширењем на просторе Евроазије, с једне и реалног опадања њене укупне моћи, с друге стране.

Кључне речи: *Геополитика, Сједињене Америчке Државе, Историјски развој, Европска унија, Русија*

УВОД

У последњој деценији двадесетог и првој деценији двадесет првог века појавило се више светских илузија². Најзначајније су: пад берлинског зида и уједињење две Немачке, разбијање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), распад Совјетског Савеза Социјалистичких Република (СССР), нагли успон Републике Кине и доминација Сједињених Америчких Држава (САД).

Берлински зид, који је био најпознатији део Источнонемачког пограничног система и Гвоздене завесе и симбол Хладног рата, срушен је у недељама након 9. новембра 1989. Рушењем зида отпочео је процес уједињавања две Немачке који је званично окончан 3. октобра 1990. године. То је истовремено означило и разбијање СФРЈ и распад СССР-а и то је једна од значајнијих светских илузија јер се тај

¹ Професор међународних односа и геополитике НУБЛ, e-mail: momcilo.sakan@nubl.org

² Термин илузија латинског је порекла и, у номиналном смислу, означава: *чулну обману, варку у опажању стварности, самообмањивање, заваривање, неосновану наду, неостварљиву машту, привид, превару, умишљање, заблуду...* (И. Клајн, велики речник страних речи и израза, Прометеј, Н. Сад, 2007, стр. 494; и Б. Клаић, Речник страних речи израза и кратица, Зора, Загреб 1962, стр. 614)

процес само неколико недеља пре тога није могао ни замислити. Тежња Немачке ка уједињењу није било велико изненађење, али је тог догађаја представљало понашање СССР и Варшавског уговора (ВУ) с једне и САД и НАТО с друге стране.

Разбијање СФРЈ је, такође, једна од светских илузија зато што је она дуго времена била успешна, мултинационална, мултиконфесионална, мултикултурна, несврстана и, уопште, веома стабилна, социјално и здравствено уређена, држава. Као таква, она се није сама распала како то неки тврде. Она је насилно разбијена, а чињеница да је њено разбијање трајало две деценије (судећи према тренутном стању то разбијање траје и данас) упућује на закључак да то није била жеља њених народа, већ милитантних национал-шовинистичких кругова, иницираних и потпомогнутих од стране великих сила Запада (нарочито Савезне Републике Немачке и САД). У процесу разбијања њени грађани, који су живели у „братству и јединству“, водили су сурови грађански рат који је донео беду, многе патње и људске невоље, материјална разарања и страдање преко сто хиљада економски и биолошки најпродуктивнијег становништва.

Велико изненађење представља и распад СССР и Варшавског уговора. Та велика Империја распала се без „зрна барута“ и то је још једна од великих светских илузија. Није јасно да један савез који је располагао са огромном војном моћи препусти иницијативу САД и непосредно иницира прелазак, са биполарног, на униполарни систем равнотеже снага. Распад СССР и ВУ нарочито је ослабио Руску Федерацију као њиховог оснивача и наследника. У земљама Источне Европе побеђују антикомунистичке и антисовјетске снаге. Оне, веома брзо, након изласка из једног, приступају другом војно-политичком савезу. Излазе из ВУ и, скоро „преко ноћи“, приступају НАТО-у, верујући да ће на тај начин обезбедити своје виталне националне интересе. Водеће силе НАТО на тај начин крше споразум да се алијанса неће даље ширити према истоку. Чине се и очигледни напори да се и Русија политички, економски и војно ослаби и разједини, али њен нагли опоравак, од доласка Владимира Путина за председника, представља, такође велику светску илузију.

Нагли успон Кине, о којој се и даље размишља по устаљеним клишеима, нису могли предвидети ни најпрецизнији прогнозери. Устаљено је да се име Кине најчешће спомиње упоредо с цитирањем чувеног војног теоретичара *Сун Цуа*, чије су теорије актуелне вековима и миленијумима, без обзира да ли то неком одговарало или не, и да ли то неко признавао или не. Име Кине један део деснице на Западу обично идентификује с „жутом најездом“ која прети да завлада светом. Иста та десница често Кину прозива за *Тјенанмен* и непознавање и непризнавање људских права. Постоје чак и мишљења да је западно тржиште преплављено јефтиним кинеском робом и да је то за становнике Запада, велика „економска опасност“. Кина је, међутим, за веома кратко време, од неразвијене земље, израсла у веома развијену. Сврстала се у ред најразвијенијих земаља света.

Тренутно је према неким анализама на првом месту привредног раста у свету. Тај њен убрзани развој двоцифреном стопом раста БНД представља велико изненађење, чак и за прогнозере оптимистичког карактера. Изненађење је тим веће што је Кина социјалистичка земља – односно што има друштвено-политичко систем који се у свим другим социјалистичким земљама показао као неуспешан и против кога су се развијене земље запада енергично бориле.

Следећа светска илузија односи се на реалну и виртуелну моћ Сједињених Америчких Држава. Оне су од момента употребе нуклеарних бомби на јапанске градове Хирошиму и Нагасаки крајем Другог светског рата, упорно настојале да, уз претње и притиске, преузму водећу улогу у свету. На путу ка остварењу тих интереса Сједињене Државе су интензивно вршиле притисак на мале, пре свега недовољно развијене, земље. У том процесу коришћена су бројна средства спољне политике од обећања и награда, преко уцењивања и притисака до претњи разних врста и употребе силе – укључујући и потенцијалну употребу нуклеарног оружја.

Користећи већу моћ него што су је реално имале Сједињене Државе су зајახале свет, али се веома брзо показало да то стање не може дуго потрајати. То претерано коришћење силе и притисака, од такозване „меке силе“ (усмеравања активности владиних и невладиних организација, прозирне културне индоктринације и сл.) до интервенција и ратова, проузроковало је бројне отпоре америчком хегемонизму. Појавили су се бројни унутрашњи проблеми у виду велике финансијске кризе и презадужености. Велики растући дугови, продубљивање социјалних неједнакости, култура изобиља и систем отворен за похлепне и шпекулације пољуљали су наду и поверење многих оних који су гајили личне амбиције да постану део америчког сна. Такозвани „рат против терора“, као и агресије на СР Југославију, Ирак, Авганистан, Либију и отворено мешање у унутрашње послове суверених земаља озбиљно су изазвали делегитимацију америчке спољне политике, чак и међу пријатељима. То су уједно и основни елементи који указују на реалну потребу актуелизације америчке геополитике од општих карактеристика, преко историјског развоја и геополитичких амбиција до реалних перспектива у будућности.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Сједињене Америчке Државе (*United States of America*) су настале од тринаест британских колонија у Северној Америци. Независност су добиле од Велике Британије 4. јула 1776. године. Од тада, кроз ратовање и мирну експанзију, Сједињене Америчке Државе се проширују до Тихог океана. Њих, чини педесет држава и један федерални округ (48 држава и главни град Вашингтон се налазе у централном делу Северне Америке, држава Аљаска је на северозападу континента, а држава Хаваји – у Тихом океану. По површини простора од 9.857.306 км² на трећем су месту на свету. По броју становника од 321.605.012, оне су, такође, треће на свету. По бруто

националном дохотку од 17.419 трилиона долара су прве на свету. По дохотку по глави становника од 54.629\$ оне су дванаесте на свету³. Оне су, једна од најмоћнијих држава на свету и просторно и економски и политички и војно. У претходних 300 година учествовале у скоро свим важнијим догађајима у светској историји.



Сједињене Америчке Државе (САД) имају изразито повољан геополитички положај. Оне припадају таласократском делу света. Граниче се са две економски и политички слабије државе – Канадом и Мексиком. Од осталог дела света одвајају их две велике водене површине – Атлантски и Тихи океан. Та два океана веома су значајна за комуникацију пловним путем са другим деловима света, нарочито са земљама западне Европе и

оним земљама које имају излаз на море. Та два океана нарочито су значајна и са геополитичке и безбедносне тачке гледишта зато што се налазе у улози тампон зоне или санитарног коридора и представљају природну границу погодну за контролу и одбрану.

За разлику од многих држава развијеног дела света Сједињене Америчке Државе имају релативно високу стопу прираштаја становништва и економског развоја, али то није резултат наталитета и стручности домаћег становништва. Стопа наталитета белачког америчког становништва је веома ниска и она је на нивоу Западне Европе. Дobar прираштај је, међутим, последица појаве великог броја имиграната који се свакодневно усељавају у САД и они су америчко оружје. Није само реч о порасту броја становника, мада је и то веома битно (рачуна се да ће Америка 2050 имати прираст око 50 милиона становника, а земље западне Европе ће остати на садашњем нивоу). Реч је, пре свега, о повољној квалитативној структури тог прираштаја и о њиховом доприносу економском развоју земље. Тако су, на пример, страни студенти 2006. чинили 50% научних истраживача у земљи, а према тадашњим предвиђањима они су до 2010. требали бити носиоци 50% свих докторских титула додељених у свим наукама у САД. У природним наукама тај проценат је био планиран чак 75%⁴. Поред тога, Сједињене Америчке Државе масовно примају и свршене магистре и докторе наука. Прецизније речено, целокупна америчка продуктивност и светски примат, нарочито у нано и био технологијама почива првенствено на политици усељавања. Америка,

³ https://en.wikipedia.org/wiki/United_States: (15. 10. 2015)

⁴ Закариа, Ф: *Свијет након Америке*, Фрактура, Запрешћ, 2009, стр. 183-184.

дакле, има прворазредне универзитете и школује веома квалитетне кадрове, али су то претежно имигранти. Без њиховог ангажовања, раст БДП САД у последњој четвртини двадесетог века не би био тако висок; он би био сличан као и у европским земљама.

Сједињене Америчке Државе су и војно најјача сила на свету. Војни буџет у последњих десетак година је изнад 700 милијарди долара. САД имају развијене све видове војске: копнену војску, ратно ваздухопловство, ратну морнарицу, морнаричку пешадију, обалску одбрану. Укупно се у оружаним снагама налази око 1.450.000 људи у активном и још приближно толико у резервном саставу. Оружане снаге САД располажу са око 2.000 авиона, 300 бродова (11 носача авиона) разних врста и намене и неколико хиљада ракета – претежно са нуклеарном бојевом главом. Распоређене су на око 1.000 војних база у свету, укључујући и Бондстил на Косову и Метохији.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

Садашње територије пре открића Америке 1492. године и европске колонизације ту територију насељавали су и контролисали Индијанци. Они су се, према неким подацима, на северноамерички континент преселили из Азије преко Беринговог пролаза пре 10 до 15 хиљада година. Били су организовани у племенске скупине растурени по огромним просторима Северне Америке. Бавили су се претежно сточарством, ловом и риболовом, а од оружја су користили лук и стрелу, секиру (томахавк) и бундуван.

У 16. веку Европљани нагло почињу колонизирати северноамерички континент. Главни колонизатори су биле три водеће европске земље: Шпанија, Велика Британија и Француска. Шпанци су запоседали Централне и јужне делове Северне Америке, Енглези источни део Северне Америке, а Французи централне делове садашњих Сједињених Држава. У процесу успостављања колонија, колонисти су се веома често сукобљавали са домородцима, али и међусобно. У међувремену почиње нетрпељивост између колониста и метропола која се касније изродила у Амерички рат за независност.

Амерички рат за независност вођен је од 1775. до 1778. године. Главни идеолози и организатори тог рата биле су руководеће структуре и интелектуалне елите колонија које је управо метропола едуковала и успостављала. За врховног команданта именован је пуковник, касније генерал и први председник САД, Џорџ Вашингтон (*George Washington*), искусни ветеран из претходних ратова против Индијанаца и Француза у Вирџинији. У почетном периоду рата борбена дејства су водиле јединице милиције којима су се прикључивали фармери и други борци за независност. Касније је, одлуком Другог конгреса (мај 1775), формирана Континентална војска која је имала карактер регуларне армије једне, већ уобличене, државне творевине. Она је била оспособљена да изводи борбена дејства на било ком делу територије, акције милиције су, углавном, огранича-

ване на ослобађање и odbranу датих територија. Годину дана касније (4. јуна 1776. године), Конгрес доноси Декларацију о независности и тај датум се слави као Дан независности САД. Рат, међутим, није завршен. Борбена дејства се и даље настављају и трајаће све до краја 1782. године када у Паризу долази до потписивања прелиминарног мировног уговора. Коначан мировни уговор потписан је десет месеци касније (3. септембра 1783. године) у Версају и Америка од колоније постаје самостална нација. Након интензивне дебате 1788. године донет је и Устав САД који је усвојило свих 13 држава. Уставом је правно дефинисан облик друштвено-политичког уређења земље (федеративни, републикански) и трилатерални систем владавине: законодавни, председнички и судски. Конгрес је највише законодавно тело; председник САД и врховни командант оружаних снага је главни носилац извршне власти; врховни судија – судска власт федералног нивоа... Три године касније (1791) усвојена је и Повеља о правима, којом се забрањује ограничавање личних слобода од стране савезне владе и јемчи низ правних заштита грађана.



Потписивање Декларације о независности САД
https://en.wikipedia.org/wiki/United_States

Поред Рата за независност, колонизатори, касније Американци, су скоро непрекидно изводили борбена дејства и против Индијанаца. После рата за независност борбена дејства нису престала ни у између белаца – нарочито између Британаца и Американаца. Велика Британија је признала САД, али је у појединим

деловима и даље одржавала колонијалну доминацију и очекивала да ће у повољним условима успети да поврати централни део северно-америчког континента. Зато су Британци и после потписивања Уговора о миру стварали инцидентне ситуације и пружали подршку и материјалну помоћ америчким Индијанцима. Све то је изазвало нерасположење америчког руководства и дела становништва па је Конгрес 18. јуна 1812. године објавио рат Великој Британији. Рат је трајао више од две године, али ни једна страна у сукобу није остварила радикални циљ. Рат је Велику Британију материјално и у људству коштао много, а од њега, објективно гледано, није имала никакве користи. Више користи су имале САД које су одбраниле свој суверенитет, територијални интегритет, ојачале кохезију уједињених савезних држава и знатно повећале своју војну и одбрамбену моћ.

После стицања независности Сједињене Америчке државе се и даље територијално шире куповином колонија и других простора од колонијалних сила, освајањем (отимањем од Индијанаца) и насељавањем ненасељених или ретко насељених подручја и организованим ратним походима. Сједињене Државе су од Француске (Наполеона) 1803. године купиле Луизијану, а у аранжману те куповине стекле су

право на територије: Арканзас, Колорадо, Ајдова, Канзас, Минесота, Мисури, Небарска и Северна Дакота⁵. Од Шпаније су 1819. године купиле Флориду за пет милиона долара, а од Русије – Аљаску (1867) за 7.200.000 долара. На већини тих територија налазила су се већа или мања индијанска племена против којих су САД готово непрекидно изводиле борбена дејства.

Дејства против Индијанаца са краћим или дужим прекидима трајала су практично све до 1891. године. Карактеристични периоди су: од 1783. до 1845; и од 1865. до „решења“ индијанског питања крајем деветнаестог века. Поред дејстава против Индијанаца, у међувремену су вођена и три значајна рата: (1) америчко-британски рат (1812-1814); (2) америчко-мексички рат (1846.1848); и (3) Амерички грађански рат 1861.1865). Индијанци су и у тим ратовима ступали на страну једних или других да би коначно били и они побеђени крајем 19. века. Постојала је и јака сагласност да се Индијанци преведу у хришћанску (протестантску) цивилизацију. Пошто се показало да је то тешко остварити, та идеја се трансформисала у доследно етничко чишћење и уништавање тог народа. У америчко-мексичком рату, рату неједнаких противника, Сједињене Државе су окупирале све мексичке територије северно од реке Рио Гранде и изашле на обале Тихог океана⁶. Грађанским ратом је окончано ропство. После рата отпочела је и индустријска револуција која је била у наглом успону све до „Велике депресије“ тридесетих година XX века. После те „депресије“ створена је најјача средња класа коју свет до тада није видео.

У процесу територијалног ширења руководство САД наставља освајачке амбиције са намером да прошире свој утицај и на земље у Средњој и Јужној Америци. Нарочито је била ангажована у пружању подршке и помоћи народима који су били под шпанском колонијалном управом што је резултирало појавом шпанско-америчког рата 1898. године. Тај рат, који је започео на Куби, проширио се и на подручја југоисточне Азије и Далеког истока где је Шпанија такође имала своје колоније. Тај четворомесечни рат је завршен победом Американаца. Шпанци су били присиљени да положи оружје и да потпишу уговор о миру 12. августа исте године. Сједињене Државе су, према том уговору, добиле покровитељство над Кубом, а Шпанија им је утупила и Филипине уз аранжман од 20.000.000 долара.

ГЕОПОЛИТИЧКЕ АМБИЦИЈЕ

Основе америчке геополитике приказане су у теоријама америчких геополитичара који, углавном, сматрају да је дошло време мондијализације и стварања јединственог света. Интересантни су и ставови Хенри Кисинџера, који у својој књизи *Дипломатија* наводи да је сада већ трећи покушај САД да обликују свет према својим

⁵ *The Columbia Viking Desk Encyclopedia*, the Viking Press, New York, 1960.

⁶ *The Columbia Viking Desk Encyclopedia*, Том II, стр. 855.

интересима и да је то, према његовом мишљењу, сасвим природан процес⁷. У том смислу он наводи: “Као по неком природном закону, у сваком веку изгледа да се појави по једна земља која има моћ, вољу и интелектуалну и моралну тежњу да обликује цео међународни систем у складу са својим сопственим вредностима⁸.” У 17. веку то је била Француска кардинала Ришељеа, у 18 – Велика Британија, у 19. – Метернихова Аустрија и Бизмаркова Немачка, а у 20. Сједињене Америчке Државе су до сада већ три пута покушавале да наметну своју вољу свету. Прво је то покушао Вудро Вилсон 1918, планом “ширења демократије” који није успео због америчког изолационизма. Други пут је то покушао Труман с Маршаловим планом који није успео због сукоба са Совјетским Савезом, а када се тај савез распао, Буш, Клинтон, Буш млађи настављају ка светској доминацији⁹.

Американци су већину својих геостратешких пројеката држали у тајности или су их развијали под различитим (хуманим) називима и циљевима. Тако су створене три основне мондијалистичке организације за чије је постојање јавност тек недавно сазнала. Прва се зове *Савет за међународне односе* (Council on Foreign Relations, скраћено C.F.R.) кога је основао један од највећих америчких банкара, Морган. Он је настао 1921. године са основним циљем да се обезбеди унификација планете и стварање Светске Владе. Друга мондијалистичка група је *Билдербершки клуб* или *Билдербершка група*. Клуб је добио назив по хотелу хотелу „Билдерберг“ где се 1954. године први пут састао и где је практично и основан. Он обједињава велики број америчких и европских аналитичара, политичара, финансијера и интелектуалца¹⁰. Активисти те групе су 1973. године основали и најва-

⁷ Сједињене Државе су све до половине двадесетог века биле симбол државе која је подржавала социјалне програме и прогресивна кретања у свету. Познати су примери подршке земљама Европе и другим – од обичних „Труманових јаја“ и млека у праху, до конкретне помоћи у виду Маршаловог плана и бројних видова кредитирања. Од половине прошлог века Сједињене Државе, међутим, следе искључиво свој национални интерес, чак и на штету других, пре свега малих и неразвијених земаља. Отуда и не чуде наведени ставови Хенрија Кисинџера да Америка треба са следи само своје националне интересе.

⁸ Kissinger, H: *Diplomacy*, Simon Schoster, New York, 1994, p. 17.

⁹ Према мишљењу појединих геополитичара Американци данас воде Четврти светски рат. Такозвани Хладни рат био је Трећи светски рат. Одмах након победе у том рату оне настављају са Четвртим тако што објављују рат свима у свету („државама олошима“) који не прихватају њихову доминацију. Конкретније речено од Панамског рата 1989, оне настављају са серијом ратова који заједно представљају унутрашње ткиво Четвртог светског рата. (Фузаро Дијего: *Четврти светски рат*, Печат бр. 304, Београд, 2014, стр. 44. и 45).

¹⁰ Клуб се актуелно бави бројним питањима као, на пример, што су нова архитектура безбедности на Блиском Истоку, политичка криза у Украјини, перспективе развоја економије Кине, будућност демократије у Европи, технолошки прогрес и могуће промене на светском тржишту. Клуб је у Копенхагену (од 29. маја до 3. јун 2014) расправљао и о бројним питањима која су скривена од

жнiju мондијалистичку организацију – *Тространу комисију* или *Трилатералу (Trilateral)*. Названа је *Тространа* из геополитичких разлога зато што је требало да под окриљем атлантизма и САД обједињава *три* велика простора водећа у техничком развоју и тржишној привреди. То су: Амерички простор који укључује Северну и Јужну Америку; Европски простор; и Тихоокеански простор. На самом почетку рада комисије, 1973. године објављена је сврха њеног постојања, а то је: Блиска трилатерална сарадња ради очувања мира, управљања светском економијом, подстицања економске реконструкције и ублажавања светског сиромаштва, што ће повећати шансе за глатку и мирну еволуцију глобалног система.

На челу Трилатерале био је банкар Дејвид Рокфелер (1973-1991), са незамењивим аналитичарима, геополитичарима и стратезима атлантизма: Збигњевом Бжежинским, Хенри Кисинџером и Џорџом Боллом као непосредним сарадницима. Основане су и паралелне организације у чији састав су улазили политичари, новинари, интелектуалци, финансијери, аналитичари и други. Све оне су имале јединствену идеју а то је прелазак на јединствени светски систем под стратешком превласти Запада и обнародовања мондијалистичког пројекта Светске Владе. Комисијом председава група од три члана; по један из сваког од наведена три региона¹¹.

Од Другог светског рата Сједињене Америчке Државе су упорно настојале да преузму водећу улогу у свету. За разлику од њених савезника и противника у Европи и Азији који су током тог рата били разорени, Сједињене Америчке Државе нису претрпеле никакву штету. Оне су из рата изашле са водећом економском и војном позицијом, укључујући и поседовање нуклеарног оружја. То је америчкој администрацији послужило као главни аргумент да САД задрже повлашћени положај, тежећи светском хегемонизму.

Свој хегемонизам Сједињене Америчке Државе су градиле на основу заједничког деловања глобалних комуникација, масовне културе, образовања, прихватљивог политичког имиџа, јаке економије и војне силе, уз преовлађујућу реторику „државне безбедности“ и „совјетске претње“. Америчка култура у годинама после Другог светског рата па све до 21. века је доказала своју магнетну привлачност, посебно омладине читавог света¹². Амерички телевизијски програми и филмови (обично с тематиком насиља) чине три четвртине укупног светског тржишта. Америчка популарна музика је домина-

јавности као, ма пример, што су: ирански атомски програм, гасни уговор Русије и Кине, Сирија у којој Асад и опстаје и побеђује, ширење национализма у Европи, сајберратови и независност интернета, законодавство ЕУ из угла заштите личних података у интернету и изменама климе на Земљи. (<http://fakti.org/globotpor/quovadis-orbi/bilderberski-klub-putinom-asadom-iranom-i-zblizavanjem-rusije-i-kine>)

¹¹ <http://www.trilateral.org/go.cfm?do=Page.View&pid=5> (19.1. 2012.)

¹² Филмови као што су „Ратови звезда“, „Бетмен“, „Полтергејст“, „Индијана Џонс“ и др. и екранизоване књиге о Харију Потеру и друге иду томе у прилог.

нтна. Амерички стил живота, начин исхране и одевања (фармерке, тексас платно...) имитирају народи широм света. Енглески је језик Интернета путем кога огроман део светске јавности комуницира. Америка је постала Мека за све оне који траже темељито образовање¹³. У Америку имигрира пола милиона страних студената, а многи од њих, нарочито оних најспособнијих, се никада не враћа назад. Својим политичким стилем многи страни, демократски политичари све више опонашају америчке – нарочито у доба Џ. Ф. Кенедија, а америчку политичку традицију, доживљавају као *амерички културни империјализам*. У доба најмасовнијег ширења демократских облика владања, америчко политичко искуство постаје егземплар за многе народе и државе. Амерички систем цивилно-војних односа снажно је утицао на прихватање цивилне контроле над војном силом у бившим социјалистичким земљама.

Америка је водећа земља у Атлантском савезу (НАТО) који повезује најпродуктивније и најутицајније државе света. Развијене су и снажне билатералне политичке и војне везе с Јапаном, који и даље остаје амерички протекторат. Поред наведеног, Сједињене Америчке Државе су чланице свих значајнијих светских организација. Нарочито су значајне: Међународни монетарни фонд, Светска банка и Светска трговинска организација које су под снажном америчком доминацијом. Поред наведеног, значајно је и то да већина земаља света користи америчке лобисте ради остваривања својих циљева и интереса¹⁴. Америка се, дакле, поставила као држава „заштитник“ малих држава, региона, па чак и целих континената. Реторика хладног рата, као, нпр. што је опасност од „претњи“ Кремља на коју су се редовно, чак и неприкладно, позивале, Сједињеним Америчком Државама је потпомогла рутинску доминацију и легализацију свега онога што одлуче да ураде на подручју спољне политике, укључујући чак и бруталне поступке као што су: тероризам, агресија, злочини против човечности и геноцид. Примери су бројни (Кореја, Гватемала, Индонезија, Куба, Конго 1964, Перу, Лаос, Вијетнам, Камбоџа, Источни Пакистан, Либан, Ел Салвадор, Никарагва, Либија, Иран, Панама, Руанда, Сомалија, Судан, СР Југославија, Авганистан, Ирак, Либија, Сирија, чак и Украјина...)

У намери да доминирају светом, Американци у политичку терминологију уводе и синтагму *Нови светски поредак*¹⁵. Ту синтагму

¹³ Нарочити допринос америчкој науци, индустрији и економском развоју уопште дају високообразовани кадрови који се усељавају у САД у веома великом проценту. То даље наводи на закључак да ће се америчка наука наћи у веома великој кризи онога момента када САД не буду у могућности да стипендирају стране студенте и када Америка за научни кадар не буде привлачна.

¹⁴<http://www.tvorac-grada.com/knjige/scribd/velikasahovskaploca.html> (6.2.2012.)

¹⁵ “Разне вероисповести дају глобализацији разна имена: хришћани ‘нови светски поредак’ поистовећују с ‘антихристом’, муслимани – с ‘дадалом’, ортодоксни Јевреји – с ‘великим мешањем’ (‘ереврав’). За хиндуисте – то су

(koja je korišćena i ranije), u novijoj istoriji prvi je upotrebio američki predsjednik Džorџ Буш у америчком конгресу 11. септембра 1990. године¹⁶. Суштина тог поретка, према изјавама Бжежинског, Кисинџера, Буша и других, је у обликовању света према новим вредностима. А крајњи циљ тог поретка је доминација над великим бројем земаља ради њиховог економског искоришћавања. Тако, на пример, један од главних стратега америчке спољне политике, Дџорџ Кенан, у извештају о политичким смерницама 1948. изјавио: “Ми имамо 50% светског богатства, а само 6,3% становништва. У оваквој ситуацији не можемо избећи завист и презир других. Наш највећи задатак у наредном периоду је да осмислимо облик односа који ће омогућити да задржимо ову несразмерну позицију... Да би смо то остварили морамо се ослободити свих сентименталности и сањарења и сву пажњу усредсредити на непосредне циљеве Америке... Требало би престати расправљати о нејасним и нестварним циљевима, попут људских права, побољшања животног стандарда, демократизације. Ускоро ћемо морати да наступимо с позиције силе. Стога, што нам такве идеалистичке пароле мање сметају, то боље.”¹⁷ О томе је 1991. говорио Дејвид Рокфелер напомињући да моћ светских банкара и интелектуалних елита има приоритет над правом народа на самоодређење. За ту намену су формиране и посебне снаге назване „зелене беретке“ које су за време Кенедијеве владавине увећане осам пута¹⁸.

Основни сценариј (општи модел) у наметању идеје новог светског поретка, у принципу, одвија се следећим редоследом. Прво се економски експерти (економске плаћене убице) упућују у оне земље трећег света које поседују ресурсе од интереса за америчке корпорације. Затим „Светска банка или њој сличне институције дозвољавају огромне позајмице. Али, новац не иде директно у ту земљу. Он пре иде америчким компанијама које граде моћне фабрике, индустријске комплексе или предузимају друге грандиозне инфраструктурне пројекте у тој земљи. Земља, наравно, завршава тако што упада у огроман дуг који не може да измири.”¹⁹ Економски стручњаци се затим поново враћају у ту земљу и траже да се дуг намири. Ако то није могуће долазе агенти да руше владу. Почињу са критиком и све жешћим нападима у мас медијима. Интересантно је да све новине, у тим тзв. демократским земљама са слободом штампе, пишу исто о

хорде кали-југе. За Будисте – демон Мара и илузија.“ (Дугин, А: *Геополитика постмодерне*, прев. радионица Росић, Никола Пашић, Београд, 2009, стр. 57.

¹⁶ Дробац, Р: *Југославија у раљама новог светског поретка*, Војно дело бр. 1, Београд, 1997, стр. 224.

¹⁷ Чомски, Н: *Шта то (у ствари) хоће Америка...* стр. 15; Цитирано у: Марковић, М.: Нови светски поредак, чланак у: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 52.

¹⁸ Марковић, М: *Нови светски поредак*, чланак у: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 52. и 53.

¹⁹ Перкинс, Џ: *Признање једног плаћеног економског убице*, књига, наведено у: *Геополитика постмодерног света*, геополитика, Београд, 2011, стр. 9.

земљи жртви тог поретка. Следећа фаза је унутрашња дестабилизација земље жртве. Тиме се подстичу унутрашњи етнички сукоби, штрајкови, политички протести и слично и подривају водеће националне и културне институције. Охрабрује се опозиција да покреће „револуције“ и смењује тзв. тоталитаристичке (непослушне) режиме на власти. Те „револуције“ су већ виђене под различитим називима „норанцасте“, „афричко пролеће“ и слично²⁰. При томе се увек тежи разарању државе и стварању што већег броја малих државица; обезвређивању и пљачкању њихових енергетских и других потенцијала; и стварању олигарха који ће омогућити ширење америчког финансијског капитала ослобођеног од државне контроле²¹.

Напори ка хегемонизму су уродили плодом крајем двадесетог и почетком двадесет првог века када се распада моћни Совјетски Савез и Варшавски уговор (војна организација Совјетског Савеза и источноевропских социјалистичких земаља). На путу ка остварењу тих интереса Сједињене Америчке Државе су интензивно вршиле притисак на мале, пре свега недовољно развијене, земље. У том смислу коришћена су бројна средства спољне политике од обећања и награда, преко уцењивања и притисака до претњи разних врста и употребе силе – укључујући и потенцијалну употребу нуклеарног оружја. Захваљујући том притиску Сједињене Америчке Државе су обезбеђивале подршку и гласачку машину у бројним међународним организацијама и институцијама, укључујући и Уједињене нације где и даље важи правило једна држава – један глас. Као водећа земља НАТО савеза и Запада, Америка је преузела улогу доминантне светске суперсиле са наглашеним степеном самовоље у решавању проблема међународног значаја²². Данас, међутим, за њу међународно право нема готово никакву практичну вредност; она свет дели на пријатеље и непријатеље. Али, где год се појави она доноси рат, патње и невоље и својим непријатељима и пријатељима²³. Пријатељи су, како Ричард Холбрук рече Слободану Милошевићу после Дејтона,

²⁰ Амерички историчар Вилијам Блум је дао комплексан приказ америчких криминогенних интервенција у свету – „од покушаја обарања више од 50 влада, већином демократски изабраних; гушења национално-ослободилачких покрета у више од 20 земаља; директног мешања и утицаја на исходе избора у више од 30 земаља; до бомбардовања више од 30 земаља и покушаја физичке ликвидације страних државника и политичких лидера у 50 случајева.“ (Нав. у: Лукић, Д: *Нови мари империје у Техеран преко Дамаска*, Печат бр. 208., Београд, 2012, стр. 58)

²¹ „Нови светски поредак“... „значи крај живота на земљи, замрачење свих хоризоната и нестанак људског рода.“ (Лендман, С: Да сам млађи напустио бих Америку, интервју, Геополитика, Београд, октобар 2015. стр. 10.)

²² „Насиље има много лица и много носилаца. Постоји насиље климе, насиље конвенција, па насиље политике, економије, породице, новца, полиције, глупости, лажи. Свака неумерена сила ради себи о глави, гине од сопствене необузданости. И ово што данас гледамо ће проћи; само да, с њим, и ми сами не прођемо.“ (Данојлић, М: *Добра стара времена*, ..., стр. 31).

²³ „Бити непријатељ Америке је опасно, а бити пријатељ је погубно.“ (Хенри Кисинџер)

у кудикамо неповољнијем положају; „непријатељима можемо понешто и да приуштимо, али пријатељи морају да ураде све по нашем диктату...²⁴“ Американци, у ствари, и немају пријатеље. Они све шпијунирају и експлоатишу. Они желе нестабилан свет: стварају унутрашње кризе, уништавају сваки политички систем и разарају легалне државе иза којих остаје хаос из кога је тешко успоставити процес стабилизације²⁵. Да апсурд буде још већи, њихово јавно мњење је веома добро припремљено на такво стање. Оно је, (захваљујући мас медијима који беспоговорно, безосећајно и упорно подржавају свако бешчасће владајуће елите) до те мере индоктринирано да би подржало и употребу нуклеарног оружја против сваке државе која стоји на путу тим тамним коридорима моћи.

То претерано коришћење силе и притисака, од такозване „меке силе“ (усмеравања активности владиних и невладиних организација, прозирне културне индоктринације и сл.) до интервенција и ратова, проузроковало је бројне отпоре америчком хегемонизму. Ти отпори су евидентни у свим областима друштвене делатности, нарочито код међународног (и унутрашњег) јавног мњења. Све више код широких слојева људи сазрева свест о томе да су амерички филмови претежно пропагандног карактера и да фаворизују насиље (у коме су, обично, лоши момци Руси или Срби). Филмови обилују убиствима, обрачунима криминалних банди, трговином наркотицима и људима, настраним сексуалним и другим појавама које веома негативно утичу на младе нараштаје. Евидентно је, такође, да је либерализам претрпео потпун пораз и да је Америка све ближе државном капитализму. Средњи слој становништва нагло опада, сиромаштво је попримило размере националне епидемије²⁶. Половина америчке популације је сиромашна, а многи људи гладују и немају права на лечење. Постало је потпуно јасно да ширење демократије по америчком моделу и унутрашњи сукоби у другим, пре свега недовољно развијеним, а сировински богатим државама, у суштини, предста-

²⁴ Сведочење Момира Булатовића, наведено у: Врзић, Н: Кофер пун изговора, Печат бр. 371, Београд, 2015, стр. 10.

²⁵ “Важно је да човечанство схвати да у људској историји нема земље која је нанела више зла људима током дугог периода времена као што је то урадила Америка. Од краја 18. века, кроз читав 19. век, водила је ратове против своје урођеничке популације и – истребила је. Уништила је Индијанце до готово последњег мушкарца, жене и детета, а након тога је прешла океан и водила ратове. И то нема краја. У мом читавом животу, током више од осамдесет једне године, нисам упамтио ни један дан у коме Америка није водила рат против некога. Уколико ово није политика која је омогућена универзалном обманом, не знам шта је.“ (Лендман, С: Да сам млађи напустио бих Америку, интервју, Геополитика, Београд, октобар 2015. стр. 10.)

²⁶ За разлику од САД, средњи слој, са платом од преко 30.000 долара, у Кини, Бразилу, Русији и Индији знатно расте. Очекује се да ће он у земљама са растућом економијом до 2020. године достићи 149 милиона – више него у САД. (*Успон средње класе у Кини, Бразилу и Индији*, Политика 13. јул, 2012, стр. 3)

вљају смену суверених влада и, уместо њих, постављање марионетских (послушних). Манипулације у вези са демократизацијом појединих тоталитарних режима и узроцима ратова и интервенција које су водиле САД и НАТО (Маркале, с. Рачак, нуклеарно оружје у Ираку, борба демократских против тоталитарних режима у „афричком пролећу“ и сл.) су, такође, у потпуности откривене и обелодањене²⁷. Разоткривени су и геноциди и теорије о вредним и безвредним жртвама које је Ноам Чомски у књизи „Производња сагласности“ у потпуности објаснио²⁸. Због свега тога САД веома често постају објект напада бројних терористичких група, али и међународног и унутрашњег јавног мњења.

Од 11. септембра 2001. године геополитика Сједињених Држава почиње полако да се мења и прилагођава новим условима са приоритетом на унутрашњу и колективну безбедност испред економског опоравка и слободне трговине са светом²⁹. Почетком миленијума у САД појавиле су се три школе и три мишљења у вези са геополитиком и безбедношћу земље. „*Неоизолационисти желе да се Америка бави једино питањима о њеној физичкој безбедности, политичкој независности и унутрашњој слободи. Они ... тврде да САД морају оставити другим силама и регионалним равнотежама моћи да брину о светским несрећама. Реалисти попут Хенри Кисинџера желе да САД наставе да буду носилац светске равнотеже моћи, арбитар главних регионалних група моћи и брана против свих потенцијалних империјалистичких смутљиваца. Либерални инте-*

²⁷ „Није Северна Кореја напала Јужну Кореју, већ је Јужна напала Северну. Али Северна Кореја је била окривљена за напад. Тако је почео ужас који се протеже све до данашњих дана – преко Вијетнама до Србије, Ирака и даље – одигравају се ратови које је Америка институционализовала и некажњено настављала, убијајући тако много људи у различитим деловима света: директним ратовима, пркоси-ратовима, деловањем америчких специјалних снага и ЦИА, стационираних у бројним земљама широм света. (Лендман, С: Да сам млађи напустио бих Америку, интервју, Геополитика, Београд, октобар 2015. стр. 10.)

²⁸ „Безвредне су оне жртве које су страдале од нашег геноцида... Вредне жртве су оне које су убили наши непријатељи и у тим случајевима се користи реч *геноцид*“... Новинар америчке националне телевизије Државном секретару САД-а, Медлин Олбрајт (1996. године), поставио је питање: „Да ли је вредело да умре пола милиона ирачке деце због последица санкција у Ираку?“ На то питање она је одговорила: „Да, вредело је“. Државни секретар САД-а изјавила је да је убиство 500.000 деце за циљеве спољне политике САД-а оправдано. (Херман, Е: О политици геноцида, Интервју, Печат, бр. 126, Београд, 6. 8 2010)... Слично њему и Чомски закључује: „Ако је злочин неког другог, посебно непријатеља, онда смо тотално ужаснути. Ако је наш, сличан или гори, онда га или скривамо или поричемо...“ (Херман, Е: *Политика геноцида*, Весна инфо, Београд, 2010, с. 27)

²⁹ О терористичком нападу 11. септембра 2001. године постоје веома контраверзна, чак и супротна мишљења. Постоје чак и мишљења да је то аутоатентат, односно америчка војна операција на властитој територији. (Латанцио, А: Крах атлантизма, интервју, Геополитика, Београд, август 2015, стр. 24-27; а детаљније о томе може се видети у његовој књизи „Синтетички терор“)

рнационалисти желе већу улогу мултилатералне институције и већи нагласак на људским потребама и правима, заштити животне средине и демократији. (Хоффман, 1992, стр. 59).³⁰

Настојећи да измири те супротности Бушова администрација је од 2002. дефинисала Стратегију националне безбедности САД или такозвану Бушову доктрину. Основна суштина те доктрине је да се САД и даље глобално понашају у складу са својим самоинтересима, без нужног одобрења других и да спрече било коју другу велику силу да угрози хегемонистичку позицију САД. Америчка политика, дакле, није имала намеру да своју геополитику прилагођава интересима других, пре свега, савезничких земаља и да на тај начин стиче реноме „доброг грађанина“ у међународном свету. Уместо тога она се определила за доминантну улогу, кидање веза наметнутих мултиетничким уговорима – о контроли нуклеарног оружја, антибалистичким ракетама, биолошком оружју, нуклеарним пробама, Кјото споразуму о контроли глобалног загревања и Међународног кривичног суда.

У вербалном смислу Сједињене Америчке Државе се залажу за демократију, људска права и либерални капитализам. У практичном смислу оне не могу одолети искушењима доминације над другим и ширења интереса на друге делеове света – првенствено на источну Европу и Азију. Демократија и хуманитарни разлози, које промовишу, нису ништа друго до другоразредни вицеви. Зато друге велике силе, првенствено Кина и Русија с неповерењем гледају на добре намере Сједињених Држава и настоје да изграде механизме који ће омогућити ефикасну одбрану од те врсте притисака. И друге земље, нарочито земље исламског света у регионима америчких виталних интереса, у Сједињеним Државама виде свог највећег непријатеља и примарну мету терористичких и других активности.

Американци, међутим, и даље упорно раде на ширењу НАТО на исток и инсталирању ракета за противракетну одбрану (ПРО) у Источној Европи, чак и на Блиском истоку. Из изјава појединих личности јасно се може видети да те ракете не инсталирају са намером да се одбране од Ирана, како то званично истичу. Оне су, првенствено намењене за претњу Руској Федерацији, а можда и Кини³¹. Тако је, на пример, кандидат за председника САД, Мит Ромни,

³⁰ Цитирано у: Чарлс В. Кеглијр, Јудин Р. Виткоф: *Светска политика, тренд и трансформација*, група издавача, Београд, 2006, стр. 679-680.

³¹ „Америчка стратегија у региону Евроазије у последње три деценије заснива се на двострукој игри: ослањање на турски (туркофонски свет) – пантуркизам и игри на муслиманску вахабитску саудијску карту. Игра на турски свет била је јасно видљива под Клинтонем, који је увео у игру три антируске стратегије: Прво, напад кроз стратегију опкољавања, друго, напад кроз стратегију комадања и треће, напад кроз процес унутрашњих субверзивних активности, који урушава њену способност да се брани од спољних насртаја.“ (Јовић, Љ: *Америка остварује продор према Русији*, Глас јавности, Бања Лука; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>)

joш на почетку предизборне кампање, изјављивао да ће „ликвидирати Путина и његову империју“³². Он у својој кампањи упозоравао да је Русија његов највећи непријатељ, а у интервјуу који је дао СИ-ЕН-ЕН-у, недвосмислено изјављује: „Данас је Русија, а не Иран и Северна Кореја, геополитички непријатељ САД-а. Она подржава најгоре у свету“³². Он даље наводи да је Русија непријатељска фигура на светској сцени; да је без сумње геополитички непријатељ број један; да је та земља на истој страни с најгорим светским играчима; и да представља најзначајнију претњу Сједињеним Америчким Државама. Слично њему, и његов старији колега и учитељ Мекејн, је изјавио да „руска влада не дели наше вредности и не може бити наш пријатељ, већ себе ставља у категорију непријатеља“³³. Сличну анализу је направио и Обамин саветник Збигњев Бжежински који истиче да се „нови светски поредак под хегемонијом САД-а гради против Русије и на рушевинама Русије“³⁴. Америчка геополитика, дакле, остаје непромењена. У питању је сукоб између таласократије и телуро-кратије, односно нападање и освајање копненог (евроазијског) простора. У том смислу и помоћница министра одбране Медлин Кридон у Вашингтону изјављује да ће америчке ракете ПРО бити постављене не само у Европи, већ и на Блиском истоку, у Персијском заливу, у Јапану, Јужној Кореји, па чак и у Аустралији. Да ли ће се то и остварити показале се у будућности. Упућена претња, међутим, може да буде и индикатор слабости противника. Та изрека је позната од античког доба – а изрекао ју је чувени кинески теоретичар Сун Цу Ву.

ПЕРСПЕКТИВЕ

Извесно је да економска моћ Сједињених Држава, у последње време, нагло опада. То, према писању „Тајмса“, није само последица Обамине лоше дипломатије већ, пре свега, нове светске реалности у којој је Америка сломљена са два изнурујућа рата и висином дуга типичног за латиноамеричке државе из седамдесетих година³⁵.

³² Цитирано у: Ђуровић, Б: *Тајна порука за Путина*, чланак у: Печат бр. 210, Београд, 2012, стр. 52

³³ Исто, стр. 53.

³⁴ Такву политику у последње време осуђују бројни амерички геополитичари. Тако, на пример, Пол Крејг Робертс истиче да би та невероватна лаж која долази од највиших званичника без икаквих доказа и гриже савести, односно неуважавање истине и људског живота од стране највиших чланова америчке администрације и медија“ требало да смртно уплаши сваког америчког грађанина. Америчка пропаганда коју шире светски медији, према његовом мишљењу, је „најнеодговорнији поступак у историји човечанства“. (http://ruskarec.ru/news/2015/03/29/americki_politolog_francuska_i_nemacka_su_na_jzad_shvatile_da_su_sad_iz_38551.html)

³⁵ Државни дуг САД у 2000. години био је 57% бруто националног производа, а на крају 2010. – 94,3% (13,8 билиона долара), а у сада (почетак 2012) око 15 билиона долара. Експерти процењују да би он у наредне две године могао да „одлети у небо“ и прескочи границу од 100%. Од 2000. године у САД је

Америка, дакле, према мишљењу неколико британских коментатора, није традиционална империја каква је некада била Велика Британија. Она је неоимперија са „мноштвом војних база расејаних по свету, гломазном војском и морнарицом, различитим и скупим агенцијама, шпијунском службом и тајним операцијама. То је... „империја сва надграђена на масивним дуговима које, пак, контролишу други (Кина), империја чији је 'шок и погром' (назив кампање за Ирак) показао колико је немоћна против 'асиметричног непријатеља'³⁶“ Искуства из америчких експедиција показују да „напрегнута до пуцања и све мање функционална америчка војна машинерија није више у стању да решава проблеме у Ираку и Авганистану“³⁷, ратовима који су коштали неколико трилиона долара³⁸. Ако се томе додају и огромно ратно профитерство и профитерство у америчкој војној индустрији, веома некоректни и пристрасни ставови у решавању југословенске и других криза, игнорисање других земаља света (нарочито Кине и Русије) и арогантно понашање у међународној заједници, онда постаје јасно што и морални дигнитет те велике силе у светском јавном мњењу нагло опада. Сједињене Државе, дакле, полако, али сигурно, губе позицију доминантне светске силе, коју реално никада нису ни имале. То је била једна велика светска илузија. Блеф суперсиле је прочитан. Кина и Русија заузимају своје место, а чаролија суперсиле се испарава пред очима самих Американаца.

Сједињене Америчке Државе су истовремено постале и највећи светски загађивач – „суперсила смећа“³⁹. Пет одсто светског становништва који живе у САД, на пример, произведу 25% светског отпада. Сваки Американац у просеку дневно произведе 3,22 килограма смећа, а у току живота – око 105 тона. У САД сваки пети камион је ђубретарски³⁹.

Опадајуће моћи Америке, дакле, свесни су и Американци. Уместо пароле да је „бог створио САД да буде предводник“ све чешће

нестало шест милиона радних места. Сада је земљи потребно 100.000 нових радних места месечно да би се колико – толико смањило експлозивни притисак на тржиште рада. (Детаљније о томе може се видети у: Стојановић, М: *Америка гаси светла*, Печат, бр 147, Београд, 2010, стр. 41; и Лукић, Д: *Слово на гробници империја*, чланак у: Печат бр. 95, Београд, 2009, стр. 47)

³⁶ Лукић, Д: *Слово на гробници империја*, чланак у: Печат бр. 95, Београд, 2009, стр. 47

³⁷ Лукић Д: Исто, ..., стр. 48.

³⁸ Ратови у Ираку и Авганистану коштали су Америку шест билиона долара и то је један од разлога што нема новца за социјално и здравствено осигурање, бонове за храну, животну средину и мреже социјалне заштите. Поред тога, евидентне су и велике жртве војника у борбеним дејствима, а присутан је и велики број самоубиства (у Авганистану, просечно један војник на дан). (Детаљније о томе може се видети у: Робертс Пол Крег: *Пропаст економије САД и "пропаст света"*, Нова српска политичка мисао 14. јул, Београд, 2012; и Мишић, М: *Једно самоубиство дневно*, Политика 17. јул, Београд, 2012, стр. 2)

³⁹ Политика, 1. Јул, 2012, стр. 4

се појављују и песимистичка прогнозе. Тако, на пример, професорка Роза Брукс, донедавни саветник у Пентагону и Стејт департменту у изјави „Лос Анђелес тајмс“, истиче: „Сваки искрени дипломата ће, међутим, рећи да опада глобални утицај САД, а ако наставимо да се заварavamo, тим горе по нас.⁴⁰“ Ако се томе дода и покрет „огорчених“, односно „окупатора Вол Стрита“, који траже праведнији капитализам, онда се закључак намеће сам по себи. Сличне ставове заступа и Фаред Закариа који наводи да највиша зграда на свету није у САД, да је најбогатији човек Мексиканац, да је највећа корпорација са којом се тргује кинеска, да је највећи авион произведен у Русији, да се највећа светска рафинерија гради у Индији, да су највеће фабрике у Кини... Према његовом мишљењу Америка је пре само десетак година била на врху у многим ако не и у свим категоријама⁴¹.

Опадајуће моћи Америке свестан је и ветеран америчке дипломатије и теоретичар спољне политике, утицајан спољни саветник Барака Обаме, велики стратег који је много тога предвидео, Збигњев Бжежински. У својој књизи „Стратешка визија – Америка и криза глобалне моћи“, он износи своју дијагнозу онога што је Америка данас и где би могла бити сутра. Он сматра да је Америка као неки осамдесетогодишњак који не корача тако брзо као кад је имао двадесет година. Није само проблем у њеном недовољном расту од два одсто. Проблем је, пре свега, у томе што други корачају знатно брже – нарочито Кина која напредује двоцифреним процентом. Он даље своје излагање наставља метафорички истичући да се из Париза у Лондон (495 км) луксузним возом може стићи за мање од два сата. Слична је ситуација и са путовањем од Париза до Брисела и од Токија до Кјота. За разлику од тога, из Вашингтона у Њујорк (328 км) се путује америчким брзим возом три и по сата. У возу који се тако рекламира и који иде брзином од 105 км/ч не можете од труцкања ништа да пишете; можда можете да читате ако су вам очи још добре. Настављајући даље компаративне анализе он истиче да америчким друштвом доминирају шпекуланти; да је највећа плата 1990. године била 17 пута већа од најмање, а данас је тај распон 325 пута; да је политички систем блокиран и да све више зависи од новца; да је високошколско образовање најбоље на свету, али да је средњошколско испод просека (иза оног у земљама трећег света); да су два рата, од којих је један био потпуно непотребан, исцрпели Америку... Америка је према његовом мишљењу у вишеструкој кризи и њена моћ опада и на унутрашњем и на глобалном плану⁴².

Бжежински америчку обнову види на два основна нивоа; на унутрашњем и међународном плану. На унутрашњем нивоу Бжежински наглашено место даје моралу, односно морално одгово-

⁴⁰ Пантелић, М: *Трон без наследника*, Политика 5.2.2012, стр. 2.

⁴¹ Закариа, Ф: *Свијет након Америке*, Фрактура, Запреших, 2009, стр. 30.

⁴² Минић, М: *Одлазак хегемона*, чланак у: Политика 12. 2. 2012, БГ, стр. 4

рном капитализму. Према његовом мишљењу потребан је морални опоравак и морална обавеза да бољитак сваког појединца доприноси и бољитку других. Капитализам, према његовом мишљењу, не треба да буде игра нултог збира где један добија, а други губи већ се мора узети у обзир и колективни, односно општи интерес⁴³. Излаз на спољнополитичком нивоу, Бжежински види у јачању веза са Европом, интегрисању Турске и Русије у Запад и уважавањем Кине као значајног економског партнера. У супротном, „ако они губе, губимо и ми, ако ми трпимо, трпеће и они.“⁴⁴

Опадајуће моћи Америка свесна је и њена владајућа политичка елита. Она полако, али сигурно, мења доктрину и, уместо „тврде“, заступа „меку“ силу. Главни елементи те доктрине, према изјави начелника Здруженог генералштаба оружаних снага, адмирала Мајк Малена су да је избегавање рата подједнако важно као и победа у њему и да Америка своју војну силу мора да користи са много више обзира него до сада. „Бојно поље није више никакво поље, оно је у главама људи“, поручио је такође адмирал Мален. Он наводи да рат више није само „наставак дипломатије другим средствима“...већ да „мека“ и „тврда“ сила треба да се међусобно допуњавају „у хаотичном процесу међународних односа“. „Стратегија и мере којима се спроводи треба да буду у непрестаној борби једно с другим, у сталном међусобном прилагођавању.“ Он такође наводи да је „спољна политика САД под превеликим утицајем војске, превише зависна од генерала и адмирала“⁴⁵. Америка се, дакле, сходно новим условима редефинише као „сила са више обзира“. Тај процес је започет ступањем на дужност председника Барака Обаме, а колико ће трајати показате се у времену које долази⁴⁶. Сада је евидентно да Американци радикално мењају своју војну стратегију и доктрину. „Од некадашње

⁴³ Овај његов став не би био толико интересантан да не фаворизује морал као вредност која је у потпуности бла избачена из теорије и праксе геополитике и међународних односа у Америци. То се нарочито може видети из ставова представника реалистичке теорије међународних односа Арона, Моргентнауа и других), али и из практичног понашања Американаца у свим локалним ратовима и такозваним мировним операцијама од другог светског рата до данас.

⁴⁴ Милић, М: *Одлазак хегемона*, чланак у: Политика 12. 2. 2012, Београд, с. 4

⁴⁵ Председник САД Барак Обама потписао је 31. децембра 2011. на Хавајима Закон о народној одбрани (*National Defense Authorization Act*). На основу одредби тог закона сваки Американац који се противи политици америчке владе може бити проглашен терористом и бачен у војни притвор. Усвајање тог Закона уско је повезано са вашингтонском глобалном војном агендом успостављања светске војне хегемоније, „милитаризације домовине“ и укидања прокламоване демократије и америчке републике. Зато се све чешће чују изјаве да је 1. јануар 2012. године тужан дан за Америку. „Потписивање тог Закона исто је што и *милитаризовање снага за спровођење закона...*, и *проглашавање полицијске државе у Америци.*” (Извор: Global Research, 1. јануара 2012; <http://www.nspm.rs/hronika/majkl-cosudovski-americi-s-ljubavlju.html>)

⁴⁶ Детаљније о томе може се видети у: Политика, Новине и магазин д.о.о, Београд, 8. март 2010, стр. 3

војне стратегије и доктрине вођења два симултана регионална рата, па онда вођења једног 'великог' и једног 'малог' рата“ Американци се окрећу „новим изазовима“⁴⁷. У Обаминој војној стратегији све мање провејава употреба силе, а све више ангажовања политике и дипломатије и подршка и помоћ савезничких и партнерских земаља⁴⁸.

Будућност је, међутим, веома неизвесна. Евидентна је криза Уједињених нација и веома озбиљан сукоб између Сједињених Држава и Ирана⁴⁹. Криза у Савету безбедности УН настала је, прво у вези са такозваним „афричким пролећем“ да би ескалирала са појавом сукоба у Сирији. Сједињене Државе, са водећим земљама Запада, упорно траже да Савет безбедности изгласа резолуцију за смену сиријског режима, али се Русија и Кина томе противе⁵⁰. Са Ираном ситуација је знатно сложенија. Сједињене Америчке Државе су му већ увеле санкције. То је одмах учинила и Канада, а очекује се да ће санкције увести и Европска унија. Иран, међутим, припрема контра мере. Већ је најавио да ће затворити мореуз Хормуз и да на тај начин земљама Залива неће дозволити неометан извоз нафте. Блокирање Хормуза нанело би огромну штету бројним државама света, пре свега Кини, Индији, Јужној Кореји, Јапану, САД, Европској унији, али и многим другим. Кроз Хормуз дневно пролази 17 милиона барела нафте, односно 20% свих светских потреба. Американци планирају и оружани напад, али све анализе указују на чињеницу да класична дејства не долазе у обзир; цени се да би губици били катастрофални (око 20.000 америчких војника). Праве се и варијанте развијања шпијунске мреже, и вођења дипломатског и економског рата, на преумеравању токова нафте нафтоводима и придобијању савезника. Све је то, међутим, недовољно, зато што геопростор Ирану заједно са Сиријом пружа бројне предности. Рачуна се и на помоћ Курда и на шиитску организацију Хезболах у Либану и на покрет Хамас који би могао дестабилизovati ситуацију у рејону Суецког канала.

⁴⁷ Политика 18. 1. 2012, стр. 2.

⁴⁸ Мирковић, Т: *Војна стратегија администрације председника Обама*, чланак у: Војно дело, Министарство одбране Републике Србије, Београд, зима 2010, стр. 82-102.

⁴⁹ „Ко је писао и пише како Америку изазивају Србија, Ирак, Либија, Сирија, Русија, Никарагва, некада Вијетнам, Гренада, Панама, сада Иран, али и небројено много земаља које су искусиле америчку или од њих плаћену војничку чизму. Одговор је једноставан. Американци.“ (Јанковић, С: *Три у оку Америке*, Печат бр. 202. Београд, 2012, стр. 44.)

⁵⁰ Русија и Кина су дале вето на Сиријску резолуцију у Савету безбедности. Пре тога је на Кину вршен жесток притисак од старне САД. Тако је, на пример, амерички сенатор Џон Мекејн заменику министра спољних послова Кине, Џанг Циђуну речима: „Свима сам рекао, кажем и вама – арапско пролеће стиге у Кину.“ (Детаљније о томе може се видети у: Русија и Кина блокирале резолуцију УН о Сирији, Политика, 5.2.2012, стр. 3; Казимировић, М: *Замрзнуто „Арапско пролеће“*, Политика, 6. 2. 2012., стр. 3)

Сједињене Државе очигледно тактизирају и у вези са такозваном Исламском Државом, али и са кризом у Украјини коју су иницирале и материјално подржале. Против Исламске Државе интензивирале су дејства из ваздушног простора, али она нису дала очекиване резултате. Можда им није ни била намера да поразе Исламску Државу, већ само политички маневар да се она усмери против Сирије и на планирану акцију рушења њеног легално изабраног председника Асада. У Украјини такође нису оствариле очекиване резултате. Планиран преврат и промена политичке елите на власти су успели захваљујући, поред осталог, кукавичлуку и издаји тада актуелног председника Јануковича. Појавили су се, међутим, бројни проблеми као, например, што су побуна становништва руске националности на истоку Украјине и губитак Крима који је, након референдума, легално прикључен матици Русији. Појавили су се и различити коментари и нетрпељивости у самој Алијанси⁵¹. У међувремену и Русија предузима видне одбрамбене акције и контра мере. Поред осталог, на позив председника Асада, она се активно војно ангажује у Сирији против такозване Исламске Државе и озбиљно угрожава виталне интересе САД у томе делу простора. Заједно са Кином води и озбиљну кампању за фаворизовање домаћих валута и избацивањем долара као средства плаћања у међународној размени. Како ће се ситуација даље одвијати тешко је предвидети, али једно је сигурно. Свет, са униполарног, прелази на мултиполарни систем међународних односа, у коме Сједињене Америчке Државе неће имати одлучујућу реч.

ZAKLJUČAK

Сједињене Америчке Државе су за веома кратко време свога постојања израсле у светску велесилу која је током читавог двадесетог и почетком двадесет првог века значајно, понекад и одлучујуће, утицала на виталне процесе у међународној заједници. У њеном веома кратком историјском развоју од око 240 година, водила је преко 220 ратова, прво на америчком тлу, а после против држава по целом свету. У том процесу наметања сопствене воље, користиле су бројне методе: од пружања хуманитарне помоћи; преко притисака и насиља; до оружаних агресија, злочина и геноцида над Индијанцима, робовима и другим друштвеним групама бројним државама: Кореји, Вијетнаму, СФРЈ, Ираку, Авганистану, Либији, Сирији и другим.

Појављивале су се и бројне геополитичке анализе и теорије од оних да Америка треба да буде најјача поморска сила на свету, до оних које су заговарале апсолутну доминацију и остваривање искључиво америчких интереса.

Сједињене Америчке Државе су од краја Другог светског рата и употребе нуклеарних пројектила на Хирошиму и Нагасаки стално

⁵¹ О томе се, може детаљније видети и у: <http://www.intermagazin.rs/skandal-u-eu-parlamentu-francuski-poslanik-optuzio-sad-i-eu-za-rat-u-ukrajini/>

настојале да остваре доминацију над осталим делом света. Оне су у почетку свој утицај остваривале претежно пружањем хуманитарне помоћи и давањем повољних кредита. Паралелно с порастом њиховог утицаја ширио се и број средстава која су користили у међународним односима. Неколико деценија, а нарочито од пада берлинског зира и разбијања СССР-а, војни фактор и примена силе су заузимали доминантну улогу. Међутим, економска и војна моћ САД видно слаби. Либерализам и слободно тржиште доживљавају крах, а појављује држава као регулатор економских односа и процеса. Американци, међутим, и даље живе у контролисаном медијском свету.

У међувремену, појављују се и друге велике силе (државе и савези) као значајан међународни фактор. То се нарочито односи Руску Федерацију и Републику Кину која је по укупном бруто домаћем производу надмашила Сједињене Државе. На помолу су и бројни савези политичког, економског, војног и другог карактера (Евроазијска унија, БРИКС, Шангајска организација, Заједница Независних Земаља, Европска унија и други), који, без сумње, стварају озбиљну конкуренцију тој доминантној светској сили. Све то наводи на закључак да свет, из фазе униполарног, неминовно прелази у мултиполарни систем међународних односа. Веома је извесно да у том систему Сједињене Државе неће имати одлучујућу улогу. Ракетни плотун руске морнарице из Каспијског мора (7. октобра 2015) и одлука руског председника Владимира Путина да елиминише долар као платежно средство у Евроазијској унији, на политичку, економску и војну доминацију САД су ставили тачку. Америка, дакле, губи примат, а судбина света је веома неизвесна. Свет се, данас, налази на великој клацкалицы када само један не промишљен потез може да доведе до његовог потпуног уништења. Остаје само нада да ће разум надвладати и да ће се стање променити.

BASIC OF GEOPOLITICS UNITED STATES OF AMERICA

Professor Momčilo Sakan, PhD

Abstract: The article points out the basic elements of the geopolitics of the United States with a focus on geopolitical ambitions and perspectives. In the section on the geopolitical ambitions explains the main factors that have contributed to the emergence of the United States from a regional to a dominant global superpower that has no serious competition around three decades dominated the world geopolitical map - especially in its western half. In the section on geopolitical perspectives shows the process of the aspirations of the United States for further domination and expansion of interest in the areas of Eurasia, with one and a real decline in its overall power, on the other hand.

Key words: *Geopolitics, United States, Historical Development, European Union, Russia*

LITERATURA

1. Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*, Simon Schoster, New York
2. Врзић, Н. (2015). *Кофер пун изговора*, Печат бр. 371, Београд
3. Данојлић, М: *Добра стара времена*, чланак у: Печат бр. 200, Београд 2012.

4. Дробац, Р: *Југославија у раљама новог светског поретка*, Војно дело бр. 1, Београд, 1997
5. Дугин, А. (2009). *Геополитика постмодерне*, преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, Београд
6. Ђуровић, Б. (2012). *Тајна порука за Путина*, чланак у: Печат бр. 210, Београд
7. Закариа, Ф. (2009). *Свијет након Америке*, Фрактура, Запрешић
8. Јанковић, С. (2012). *Трн у оку Америке*, Печат бр. 202. Београд
9. Јовић, Јб. *Америка остварује продор према Русији*, Глас јавности, Бања Лука; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>
10. Јовић, Јб., *Америка остварује продор према Русији*, Глас јавности, Бања Лука; <http://www.glas-javnosti.rs/book/export/html/3572>
11. Казимировић, М. *Замрзнуто „Арапско пролеће“*, Политика, 6. 2. 2012.
12. Латанцио, А. Крах атлантизма, интервју, *Геополитика*, Београд, август 2015
13. Лендман, С. *Да сам млађи напустио бих Америку*, интервју, *Геополитика*, Београд, октобар 2015.
14. Лендман, С. *Да сам млађи напустио бих Америку*, интервју, *Геополитика*, Београд, октобар 2015
15. Лукић, Д. *Нови марш империје у Техеран преко Дамаска*, Печат бр. 208, Београд, 2012
16. Лукић, Д. *Слово на гробници империја*, чланак у: Печат бр. 95, Београд, 2009
17. Лукић, Д. *Слово на гробници империја*, чланак у: Печат бр. 95, Београд, 2009
18. Марковић, М. (1997). *Нови светски поредак*, чланак у: Геополитичка стварност Срба, Институт за геополитичке студије, Београд
19. Минић, М. *Одлазак хегемона*, чланак у: Политика, Београд, 12. 2. 2012
20. Мирковић, Т. *Војна стратегија администрације председника Обаме*, чланак у: Војно дело, Министарство одбране Републике Србије, Београд, зима 2010
21. Пантелић, М. *Трон без наследника*, Политика 5.2.2012
22. Перкинс, Џ., *Признање једног плаћеног економског убице*, књига, наведено у: Геополитика постмодерног света, геополитика, Београд, 2011
23. Робертс Пол Крег, *Пропаст економије САД и "пропаст света"*, Нова српска политичка мисао 14. јул, Београд, 2012
24. *Русија и Кина блокирале резолуцију УН о Сирији*, Политика, 5.2.2012.
25. Стојановић, М. (2010). *Америка гаси светла*, Печат, бр 147, Београд
26. Стојановић, М. *Америка гаси светла*, Печат, бр 147, Београд, 2010.
27. Фузаро Дијего, *Четврти светски рат*, Печат бр. 304, Београд, 2014.
28. Херман, Е. *Политика геноцида*, Весна инфо, Београд, 2010.
29. Чарлс В. Кеглијр, Јуџин Р. Виткоф (2006). *Светска политика, тренд и трансформација*, група издавача, Београд